

Utdrag ur

ÖSTERGARN KYRKA GOTLAND VÅRD- OCH UNDERHÅLLSPLAN 2007

Ansvariga för vård- och underhållsplanen

Inför upprättandet av denna vård- och underhållsplan för Östergarn kyrka har kyrkan och kyrkogården besiktigats av undertecknad.

Ansvariga för vård- och underhållsplanens olika delar anges här nedan.

(Namn inom parentes anger dock att i planen endast använts där angivet besiktningsprotokoll eller åtgärdsprogram, upprättat av resp. namngiven konsult.)

Kyrkobyggnad	Arkitekt Jan Utas
Elinstallationer och åskskydd	(Elingenjör Peter Ström)
Kyrkogårdsmur	Arkitekt Jan Utas
Kyrkogård	Arkitekt Jan Utas
Växtlighet på kyrkogården	Eva Selin
Kalkmålningar	Ej utsedd
Stenarbeten	Ej utsedd
Inventarier av trä	Antikvarie Cecilia Boman
Inventarier av metall	Antikvarie Cecilia Boman
Inventarier av sten	Antikvarie Cecilia Boman
Textilier	(Textilkonsultfirma Lotine)
Kyrkklocka/-or	(Ing. Ingvar Rohr)
Övriga inventarier	Antikvarie Cecilia Boman

Källförteckning

Otryckta källor

Handlingar i Riksantikvarieämbetets arkiv, ATA, Stockholm

Handlingar i Läns museet på Gotlands arkiv, Visby

Inventering av inventarierna i Östergarn kyrka 2001-04, utförd av Birgitta Lerberg m.fl.

Inventering av Östergarn kyrkogård, utförd 1997 av antikvarie Torsten Gislestam, Gotlands fornsal.

Lars Nilsson Neogard, Kyrkominning 1737. Manuskript i Landsarkivet i Visby.

Program för utvändiga restaureringsarbeten på Östergarn kyrka, upprättat 2005 av arkitekt Jan Utas, Visby.

Program för invändiga restaureringsarbeten i Östergarn kyrka, upprättat 2005 av arkitekt Jan Utas, Visby.

Trädvårdsplan för Östergarn kyrkogård, upprättad 2006 av Eva Selin, Läns museet på Gotland.

Tryckta källor

Inventarium över svenska orglar 1989:II, Linköpings och Visby stift, red. Tore Johansson, 1990.

Lagerlöf-Svahnström, Gotlands kyrkor, 1991.

Söderberg, B. G., Gotländska kalkmålningar 1200-1400. 1971.

Rohr, I., Gotlands kyrkklockor och ringningsseder, 1985.

Svahnström, Gunnar och Karin, Måleri på Gotland 1530-1830. 1989.

Strelow, Hans Nilssøn, Cronica Guthilandorum, 1633.

Sveriges Kyrkor, Gotland band IV:2, 1959-64

Utas, Jan Andréasson-, Om gotländska valv, examensarbete i Arkitekturens teori och historia, Chalmers tekniska högskola, 1971.

Händelselista

ÅR	BYGGNADSDEL ETC:	REF.
1169	Byggnadsår enligt Strelow.	SvK
o.1250	Kyrkan med kor och långhus byggdes. Långhuset var ursprungligen täckt av fyra kryssvalv burna av en mittkolonn.	GK, SvK Neograd
1565	Kyrkan eldhärjades under Nordiska sjuårskriget, och långhusets valv, de södra portalerna och all medeltida inredning förstördes.	GK, SvK
t. 1600-tal	Dopfunten.	GK
1622	Altartavla av svarta furubröder med katekesen på danska, målad med vita bokstäver.	Neogard
1629	Enkelt brädtak på tvärgående bjälkar inlagt över långhuset.	Neogard
1685	En ny takryttare byggdes.	SvK
1686	Altarskrank av trä med kontursågade dockor, målat.	SvK, Inskr
1600-tal	Bänkinredning, varav delar ingår i den nuvarande.	SvK
1715	Kyrkan plundrades första gången av ryska trupper.	GK
1717	Kyrkan plundrades ånyo av ryska trupper, varefter den förföll.	GK
1724	Nytt glasfönster, ovisst var, insattes av glasmästare Wickman.	SvK
1725	Kyrkan hade utvändiga brädtak. Takryttaren stöttades inne i kyrkan av en furubjälke, det Ut- och invändiga trätaket ovanifrån av ”krokota jernstenger” . Brädgolv, omålade bänkar, enkel predikstol, ingen kyrkklocka, enkel stege till vindarna. Träplank runt kyrkogården, allt förfallet.	Neogard Neograd
1728	Nya takstolar byggdes över kyrkan och långhustaket täcktes med tegel.	SvK
1725-58	Kyrkan återställdes under prosten Lars Nilsson Neogards ledning. Minnestavla över restaureringen på korets norra vägg.	GK GK
1735	Nytt blåmålat ”Trähwalf” över långhuset (”sielfwa Kyrkian”).	SvK

ÅR	BYGGNADSDEL ETC:	REF.
1737	Predikstolen, skänkt av Mathias Lythberg ohh Johanna Gardell, Visby (SvK anger att predikstolen tillverkades åren 1737-39 och skänktes det senare året).	GK SvK
	Kyrkklockan gjuten av Gerhard Meyer d.y., Stockholm.	GKR, SvK
	Klockan hängdes i en klockstapel som bekostades av rådmannen Mathias Lythberg, Visby, på ”then när intil Kyrkian liggande Bergzkullen”.	SvK
	Tegeltak på kor och långhus (tidigare brädtak).	SvK
1738	Koret ”vitlimmades” (vitkalkades) invändigt.	SvK
1739	Predikstolen målades.	SvK, Inskr
	Dopfunten målades. En läktare byggdes på N sidan (riven före 1850).	SvK
1744	Läktaren och större delen av bänkinredningen.	GK
	Nya bänkar (dock ej hela inredningen), bl.a. för sjöfarande samt båtsmän och bruksfolk.	SvK
	Planket runt kyrkogården ersattes av en stenmur. En stiglucka fanns sannolikt åtminstone fram till början av 1800-talet.	Neogard, SvK
	En läktare byggdes i V, bekostad av handlanden Claes Schlau.	SvK
1755	Takryttaren förstärktes och byggdes delvis om, och troligen hängdes kyrkklockan nu upp i denna.	SvK
	Reparationen utfördes av byggmästare Nils Persson från Garde.	SvK
	Ett väggskap tillverkades och insattes i korets Ö mur.	SvK
	Ett timglas skänktes till predikstolen av skeppare Pehr Gothlander.	SvK
	Nummertavla tillverkad av kyrksnickaren Johan Hernell och skänkt av Olof Larsson Vassmunds.	
1756	Altaruppsatsen tillkom.	GK, SvK
	Den tillverkades av Mäster Johan Friedrich Caddaeus och hans gesäll Matthias Gram. Samtidigt revs det medeltida altarbordet av sten (förstört av brand) och ett nytt av trä byggdes.	SvK
	Årtal i en av vindflöjlarna på takryttaren.	SvK
1757	Nytt glasfönster, ovisst var, insattes av glasmästare Wickman.	SvK
1760	Altaruppsatsen målades av hovkvartermästare (Johan Hindrich) Dreutz, Visby.	SvK
1766	Nytt glasfönster, ovisst var, insattes av glasmästare Wickman.	SvK

ÅR	BYGGNADSDEL ETC:	REF.
1768	Ett krucifix, ursprungligen sannolikt från ett medeltida altarskåp, inköptes från okänd ort, försågs med nytt kors och insattes i altaruppsatsen.	SvK
1783	Korgolvets bräder byttes mot kalksten från Öland.	SvK
	En bom sattes upp över landsvägen intill kyrkan för att hindra förbipassage under gudstjänsttid.	SvK
1785	Nytt glasfönster, ovisst var, insattes av glasmästare Wickman.	SvK
1786	Sakristian tillkom. varvid ett förrådshus som låg på samma plats revs bort. Även ett sakristiskrank i koret revs bort i samband med nybyggnaden. Av skranket tillverkades en (präst)bänk till koret.	GK, SvK SvK
	Dopfunten flyttades fram i koret från en (sannolik) plats i V delen av kyrkan.	SvK
	Korets Ö gavelröste murades upp (tidigare bräder).	SvK
1793	Långhusets N fönster togs upp.	SvK
1700-tal	Korportalens portblad tillkom.	SvK
	Inskrift på långhusets V mur (psalmvers).	SvK
	Fattigstocken.	SvK
1800	Kyrkogården utvidgades åt V.	SvK
	Bommen över landsvägen från 1783 förnyades.	SvK
t. 1800-tal	Psalmboksskåp till "Katthamrabänken" i koret, numera uppsatt på främsta bänken på N sidan.	SvK
1827	Altartavlan övermålades med vit och gråvit marmorering samt gula och förgyllda lister och ornament. Predikstolen målades i vitt, blått och guld.	SvK
	Årtal målat på S långhusportalens vimpergfält.	GF
1832-34	En ny likport nämns i kyrkans räkenskaper.	SvK
1850	Orgel med fasad efter ritning av F. W. Scolander.	GK, SvK
	Orgeln byggdes av orgelbyggare Sven Peter Pettersson. Utvidgning av läktaren.	SvK
1851	Årtal i en av vindflöjlarna på takryttaren.	SvK
1862	Det ursprungliga fönstret i långhusets S vägg förstörades.	SvK
1863	Ett mellersta bänkkvarter borttogs och bänkkvarteren på sidorna breddades. Inredningen brunmålades.	SvK
1868	Ny spåntäckning lades på takryttaren.	Inskr
1871	Votivskepp, tillverkat enligt trad. av en fransk sjöman internrad i Östergarn.	SvK

ÅR	BYGGNADSDEL ETC:	REF.
1894	Järnstaketet på kyrkogården med de S och V grindarna tillkom.	SvK
1915	Orgelverket, byggt vid Åkerman & Lund, Sundbyberg.	GK SvK, ISO
	Minnessten på kyrkogården över det tyska minfartyget Albatross.	GK, SvK
1919-20	Kyrkogården utvidgades radikalt åt N och Ö efter förslag av trädgårdskonsulent E. Nilsson, Visby.	SvK
1935	Restaurering efter förslag av arkitekt Erik Fant, Stockholm, byggmästare Rudolf Pettersson, Stånga:	GK, SvK SvK, ATA
	– Tegeltaken omlagda med bibehållande av teglen. Taken lagda på nya faltak.	SvK ATA
	– Ny spånbeklädnad och ny spirstock på takryttaren, uppriktning av densamma	SvK, ATA ATA
	– Värmeledning med lågtrycksånga installerades med pannrum under sakristian.	SvK, ATA
	– Den planerade, medeltida tornbågens kontur markerades i putsen på V gaveln	SvK
	– Korgolvet höjdes ett steg och belades med kalkstensplattor och gamla gravstenar, de senare inflyttade från kyrkogården	SvK, ATA
	– Bänkarna vidgades och gjordes bekvämare	SvK, ATA
	– Nytt trägolv i långhuset	SvK
	– Nytt, brutet och målat innertak av trä i långhuset	SvK
	– Dopfunten flyttades från en plats i S innanför altarskranket till N korväggen och placerades på en nytillverkad sockelsten	SvK, ATA
	– Prästbänken samt ”Katthamrabänken” i koret togs bort	SvK
	– Äldre färg på inventarier och inredning återställdes och kompletterades, bl.a. på altartavlan, predikstolen och på väggskåpet i koret samt på bänkinredningen (konservator Wilhelm Pettersson, Stocksund)	SvK
	– Vindfång innanför västportalen.	GF
	– Antikglas i fönstren (ej det N)	ATA
	– Ny ljuskrona av mässing	ATA
	– Årtal i en av vindflöjlarna på takryttaren, inskrift på altaruppsatsens baksida.	SvK, Inskr
1941	Åsknedslag varvid spirstocken splittrades.	Muntligt
1958	Åskledaranläggning.	GF, ATA

ÅR	BYGGNADSDEL ETC:	REF.
1966	Orgeln omdisponerad av Johan Grönvall Orgelbyggeri, Lilla Edet.	ISO
1967	Invändig restaurering:	GF
	– Rengöring och omkalkning av väggar och valv i kyrkorummet, konservator Erik Olsson, Sanda.	ATA
	– Framtagning av baldakinmålningen runt predikstolen.	
	– Trätaket i långhuset ommålat.	
	– Den fasta inredningen rengjord översedd av konservator.	ATA
	– Ångvärmesystemet ändrades till vattenburet.	
	– Bef. skorsten till nock på koret revs och ny skorsten på sakristitaket murades upp.	
	– Ny värmeisolering på trävalvet i långhuset (mineralull).	
	– Elektrisk belysning installerades.	
	– Nytt murat altarbord ersatte det äldre av trä (arkitekt Olle Karth).	ATA
1971	Trappa i takryttaren.	Inskr.
1975	El-ringning.	GKR
1978	Yttre reparations- och renoveringsarbeten efter förslag av arkitekt Jan Utas, Visby, med entreprenör Jacobssons, Fardhem:	GK, ATA GF
	– Reparation av utvändig puts (kalkbruk på kor och långhus, på sakristian KC-bruk) samt vitkalkning av fasaderna	GF, ATA
	– Reparation (påsalning utvändigt) av den i fasad synliga gaveltakstolen på koret.	GF GF
	– Foglagning av socklar och hörnkedjor.	
	– Reparation av tegeltak (ej omläggning), nya vindskivor.	GF, ATA
	– Uppsättning av hängrännor och stuprör på samtliga takfall, infiltration från stuprören.	GF GF
	– Tjärstrykning av takryttaren.	
	– Nyhuggning (delvis rekonstruktion) av kapitälbanden i S långhusportalen av Slite stenhuggeri. Konstnär Bertil Nyström, Slite.	GF, ATA
	– Korportalens omfattning putslagades och kalkavfärgades, och vimpergavtäckningen kompletterades.	GF
	– Fönstersnickerierna målades.	GF
1997	Belysning i triumfbågen.	ATA

ÅR	BYGGNADSDEL ETC:	REF.
2001	Minneslund i form av tremänning (snipa) i kalkstensmur på kyrkogården.	GF, ATA
	Belysning i koret (spotlights).	GF
2002	Byggnadsfragment från Sandvikens kapell uppsatt i koret.	GF
	Bänkljusstakar.	GF
2003	Ny oljepanna.	Muntl.
2004	Konservering av ett antal gravvårdar på kyrkogården, konservator Karl-Gustaf Eliasson.	GF

Förkortningar:

ATA	Riksantikvarieämbetets arkiv, Stockholm.
GF	Gotlands fornsals arkiv.
GK	Lagerlöf-Svahnström, Gotlands kyrkor, 1993.
GKR	I. Rohr, Gotlands kyrkklockor och ringningsseder, 1985.
GKS	Gunnar och Karin Svahnström, Måleri på Gotland 1530-1830. 1989.
ISO	Inventarium över svenska orglar 1989:II, Linköpings och Visby stift, red. Tore Johansson, 1990.
Inskr	Inskrift i kyrkan
Neogard	Lars Nilsson Neogard, Kyrkominning 1737. Manuskript i Landsarkivet i Visby.
o.	omkring
s.	sent
Strelow	H. Nilssøn Strelow, Cronica Guthilandorum. 1633.
SvK	Sveriges Kyrkor, bd IV:2, 1959-64.
t.	tidigt